

наша слова

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 7 (950) 17 ЛЮТАГА 2010 г.

21 лютага - Міжнародны дзень роднай мовы

СВЯТЛО МОВЫ МАТЧЫНАЙ

Вершины прысвячаеца Міжнароднаму дню роднай мовы

"Паўтараю,
Як слова замовы,
Шэпт з мінчычыны нашай сівой:
Хто не ведае матчынай мовы,
Той не любіць матулі сваёй"

Генадзь Бураўкін.

Была і мова самай лепшай,
Жыла мікс яваў і мікс сноў.
У ВКЛ была наіпершай,
Святая мова ліцьвіноў."

Уладзімір Паўлюкевіч.

Я з калыскі ўспрыняў мову матчыну.
Для душы яна - носбіт свята.
І любоў да яе мной не страчана,
Хоць вакол - чужамоўю хвала.

Не скарыўся мой погляд валожкавы
Ўціску моды, што ў цемру вядзе,
Таму мова, што спраўлена продкамі,
Была й будзе крыніцай надзеяй.

"Ад чаго ж ты на сэрцы, журба:
Цъма ў душы, і свята не відно...
Мова родная, мова мая!
Дзе ты ёсць? Ну чаму не чутно?

Алесь Ціхаход.

"Вякамі ёй ходу жыцця не давалі,
Вякамі чынілі насмешкі ды кпіны,
Вякамі крүцілі, глушылі, тапталі
Вялікую мову няшчаснай краіны."

Ніл Гілевіч.

Той крыніцай, чым жывіцца нацыя,
Чым прапітана продкаў зямля,
Чым душа, як Хрыстова стацыя,
Будзе ўзрушана вечна мая.

* * *

Каб любіць нашу родную спадчыну,
Трэба лёс яе горкі спазнца.
Каб не згасла свято мовы матчынай,
Трэба сэрцам яе ўспрынімаць!

Мікола Мілаш, г. Салігорск.

Пастанова Сакратарыяту ТБМ

9 лютага 2010 года

г. Менск

Аб правядзенні Рэспубліканскага агляду-конкурсу перыядычнага друку па ўжыванні беларускай мовы: "З беларускім словам у жыцці"

Сакратарыят ТБМ у адпаведнасці з планам работы ТБМ на 2010 год, зацверджаным на паседжанні Рады ТБМ 24.01.2010 г.

пастаноўле:

1. Абласным Радам ТБМ, а таксама Менскай гарадской арганізацыі ТБМ правесці на працягу верасня-кастрычніка агляд-конкурс ужывання беларускай мовы мясцовым друкам (абласныя, гарадскія, раённыя газеты, як дзяржаўныя, так і недзяржаўныя выданні).

2. Мэтамі агляду-конкурсу лічыцца:

- заахвочанне рэдакцый да паўнавартаснага выкарыстання дзяржаўнай беларускай мовы на старонках газет, папулярызація беларускай культуры і гісторыі Беларусі;

- інфармаванне органаў улады, грамадскасці аб стаНЕ ўжывання беларускай мовы ў сродках масавай інфармаціі вобласці;

3. Агляд-конкурс правесці на трох катэгорыях:

- абласныя, гарадскія газеты;
- раённыя газеты;
- недзяржаўныя выданні.

4. Пры правядзенні вынікаў агляду-конкурсу ўлічваецца выкарыстанне беларускай мовы пры падрыхтоўцы матэрыялаў супрацоўнікамі рэдакцый, наяўнасць беларускамоўных публікацый творчага характеру і літаратурных старонак, культура мовы, выступленні афіцыйных асоб на старонках газет па-беларуску, ужыванне беларускай мовы ў выступах у друку святароў, а таксама беларуская мова ў тэкстах віншаванні, рэкламы і аўт'яў.

5. Да 30 красавіка абласны Рады ТБМ, Менская гарадская Рада ТБМ, а таксама Баранавіцкая і Брэсцкая гарадскія Рады ТБМ ствараюць абласныя і гарадскія журы для вызначэння пераможцаў.

6. У першай і трэцій катэгорыях вызначаюцца па два пераможцы, у другой катэгорыі (раённыя газеты) - троі пераможцы.

Вынікі агляду-конкурсу "З беларускім словам у жыцці" падводзяцца да 30 кастрычніка 2010 года. Узнагароджванне намінантам правесці да 1 снежня 2010 года.

ISSN 2073-7033

Вяртанне Лявона Баразны

Выстава «Лявон Баразна. Спадчына» адкрылася 11 лютага ў Нацыянальным мастацкім музеі. Экспазыцыю складаюць болей як 70 мадулюнкаў і партрэтаў вядомага беларускага мастака і дысіндэнта савецкай пары. Лявон Баразна мог бы летаць адзначыць сваё 80-годдзе, калі б не трагічнае здарэнне ў 1972 годзе.

120 гадоў з дня нараджэння Казіміра Свяяка

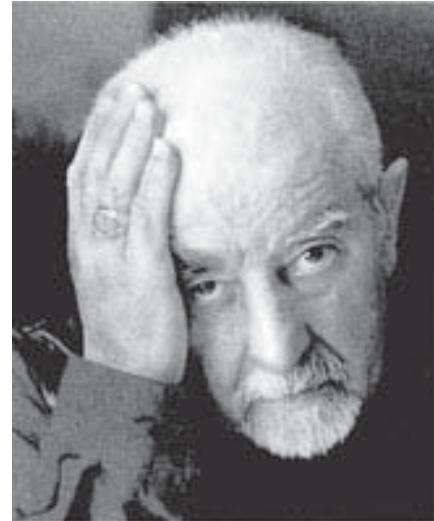
Казімір СВЯЯК (Касцюс Стаповіч) (19.02.1990 - 6.5.1926), беларускі каталіцкі святар, грамадска-нацыянальны дзеяч, паэт. Нарадзіўся ў вёсцы Барані (на Астравеччыне), скончыў Віленскую духоўную семінарыю. У 1915 годзе ў Пецярбургі ён быў пасвячаны ў ксяндзы. У якасці вікарія быў накіраваны ў парафію Камай, але "3 месяц па прыездзе туды прыйшла нямецкая акупацыя. Побыт мой аказаўся там лішнім. Я праўбываў тады цэлы год у сваёй роднай парафіі Клюшчанах, дзе дружыў з моладзю, якая рвалася да новага жыцця. Адтоль назначаны быў у Карыцін (Белаостаччына) - Кары-

цин, дзе я зруднаваў сваё зда-роўе".

К. Свяяк - паэт лірычна-спавядальнаага і драматычнага таленту. Хворы на сухоты, якія заўчасна звялі яго ў маліту, ён з нейкай асаблівай духоўнай апантанасцю служыў Богу і беларускай нацыянальнай ідэі, паядноўваючы ў творах гэтыя два высокія пачаткі жыцця. Карыстаючыся беларускай мовай у касцёле, ён праводзіў шырокую нацыянальна-культурную работу сярод парафіян - арганізоўваў беларускія школы, хоры, асветныя гурткі, ладзіў беларускія наукаўчыя лекцыі, за што цярпеў наспінныя ганенны з боку ўладаў, у тым ліку, касце-

льных. Асабліва плённай была яго праца ў родных мястсцінах - у вёсцы Клюшчаны (толькі за 1916 год з яго дапамогай у парафіі адкрылася сем школ).

РЫГОРУ БАРАДУЛІНУ - 75

БАРАДУЛІН РЫГОР ІВАНАВІЧ

нарадзіўся 24.02.1935 г. у в. Верасоўка, цяпер в. Гарадок Ушацкага р-на Віцебскай вобласці, народны паэт Беларусі (1992), перакладчык.

Вучыўся Р. Барадулін ва Ушацкай сярэдняй школе. На ёсё жыццё засталася ў яго ўдзячная памяць пра нетрафарэтныя ўрокі настаўніка Ф. Багдановіча, М. Цуран. К. Баразны. Пазней прыйшлі настаўнікі літаратурныя. Перш за ёсё П. Броўка, П. Панчанка, А. Вялігін, Р. Бярозкін. Пасля заканчэння школы (1954) паступіў на філалагічны факультэт БДУ. На адным курсе з ім вучыліся будучыя пісьменнікі М. Стралцоў, Г. Бураўкін, В. Зюнак, Ю. Свірка, С. Блатун, М. Гіль.

Першыя вершы былі надрукаваны ў 1953 у шмат-

тыражнай газете БДУ «За стаційскія кадры» і ў газете «Чырвоная змена» (пад псеўданімам А. Чабор). Надалей Р. Барадулін пісаў таксама пад псеўданімамі Авось Савос, Алеся Каляна, І. Сібірсач (з Б. Сачанкам, Я. Сіпаковым), Р. Сібірсач (з Б. Сачанкам, Я. Сіпаковым).

Пасля заканчэння юніверсітэта (1959) Р. Барадулін жыве і працуе ў Менску ў рэдакціях газеты «Советская Белоруссия», часопісаў «Бярозка», «Беларусь», «Полымя». З 1969 — рэдактар выдавецтва «Беларусь», з 1972 — стары рэдактар, а, пачынаючы з 1972 г., больш за дваццаць гадоў аддаў працы ў выдавецтве «Мастацкая літаратура».

У розныя гады абіраўся членам прэзідымума праўлення СП БССР, старшынём секціі паэзіі СП БССР, намеснікам старшыні праўлення Беладзіцтва. Таварыства савецка-кубінскай дружбы, быў галоўным рэдактаром штогодніка «Братэрства», членам рэдкалегіі часопісаў «Полымя», «Бярозка». Першы прэзідэнт Беларускага ПЭН-цэнтра (1989).

Член СП ССР з 1958 г. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Я. Купалы (1976, за пераклады з розных моў. На многія вершы Р. Барадуліна напісаны песні).

зборнік вершаў «Рум» і кнігу перакладаў выбранай лірыкі Ф. Гарсія Лоркі «Блакітны звон Гранны», прэміі Ленінскага камсамолу Беларусі (1976, за паэму «Балада Брэсцкай крэпасці»). Узнагароджаны орденам Дружбы Народаў, «Знак Пашаны», медалём, Граматай Вярховага Савета БССР, Ганаровай граматай Вярховага Савета УССР, медалём Ф. Скарыны. Жыве ў Менску.

Першы яго зборнік «Маладзікі над стэпам» (1959) стаў прыкметнай з'явіць у тагачаснай паэзіі, пра Барадуліна загаварылі як пра цікавага і арыгінальнага творцу. Нізка вершаў «На зямлі цалінай», што склада асноўны змест першай кнігі паэта «Маладзікі над стэпам», была адзначана сярабраным медалём VI Сусветнага фестывалю моладзі і студэнтаў (1957).

А далей былі сустрэчы з кнігамі Р. Барадуліна «Рунець, красаваць, налівацца!» (1961), «Нагбом» (1963), «Неруш» (1966), «Адам і Ева» (1968), «Лінія перамены дат» (1969), «Вяртанне ў першы снег» (1972), «Рум» (1974), «Абсяг» (1978), «Белая яблыня грому» (1979), «Вечалле» (1980), «Лісты ў Хельсінкі» (2000), «Ксты» (2005), «Руны Перуновы» (2006), «Перакуленас» (2010) і інш.

Вельмі шмат перакладае з розных моў. На многія вершы Р. Барадуліна напісаны песні.

Тэкст III Агульнацыянальной дыктоўкі

Прадмова да кнігі “Памяць зямлі беларускай”

Я хачу правесці Вас па зямлі, якая для мяне – даражэй за ўсё, самы ўтульны і чароўны кут.

Якая яна, мая зямля? Гэта залатыя палі збажыны з сінімі вочкамі васількоў, светлыя ад бяроз гаі, што аглухлі ад птушынага звону, і пушчы, падобныя на гатычныя храмы, пушчы, дзе горда нясуць свае кароны алені. Гэта бясконцыя жылы рэк, у якіх плашчуцца бабры і рыба на заходзе сонца, і гэта амаль адзінаццаць тысяч азёр, чистых, як усмешка дзіцяці.

Гэта ў мінульым гераічна і шматпакутная зямля. Безліч разоў, з пачатку дзён, грукаталі па ёй калясніцы вайны. Але мы, дзеци Беларусі, ганарымяся тым, што ў гэтых войнах яна ніколі, запамятайце гэта, ніколі не была агрэсарам. Іншая справа, што яна заўсёды мужна і да канца бараніла сваю праўду і веру.

Памяць маёй зямлі аб гэтым і ў старадаўніх гарадзішчах, і ў курганах, пад якімі спяць яе абаронцы, у барвовых, быщам ад крыві, мурах замкаў, на палетках, дзе працавіты плуг часам выворвае каменнную сякеру, меч або гільзы часоў апошняй вайны. І, перш за ўсё, памяць маёй зямлі – гэта людзі і іх вечная, неўміруча праца. Таксама якасць нашай памяці: ніколі не аддзяляць сябе ад культуры і самаахвярна ствараць яе, якія б перашкоды ні ўставалі на шляху. Сэць і горкая памяць у маёй зямлі. Дый як інчай, калі кожны чацвёрты жыхар Беларусі загінуў у апошнюю вайну.

Пранікніцесь любою да маёй роднай Беларусі, людзі. Велічна і гордая, яна таго вартая.

(Паводле У. Караткевіча.)

Да ведама кіраўнікоў арганізацый ТБМ у рэгіёнах і арганізатараву III Агульнацыянальной беларускай дыктоўкі:

Правяраць дыктоўкі, якія будуць прадстаўляцца на конкурс, неабходна па месцы напісання. У сядзібу ТБМ неабходна прадстаўляць толькі прозвішчы пераможцаў. Прозвішчы неабходна дасылаць па электроннай пошце на адрес: siadziba@gmail.com.

Заява Сакратарыяту ТБМ

ад 12 лютага 2010 года

Удзел у выбарах можа дапамагчы ў распаўсюдзе беларускай мовы

Шаноўныя грамадзяне! У 1990 годзе, 20 гадоў таму, быў прыняты Закон “Аб мовах”, а таксама адбыліся першыя дэмакратычныя выбары у Вярховны Савет БССР і мясцовыя саветы.

Тады ТБМ здолела вылучыць сотні кандыдатаў у дэпутаты ўсіх узроўняў. З іх у Вярховны Савет трапіла 13 дэпутатаў і некалькі сотняў у мясцовыя саветы, асабліва Менска і некаторых іншых буйных гарадоў Беларусі. Дзякуючы іх намаганням пачаў рэалізоўвацца Закон “Аб мовах”, а першая Канстытуцыйна Рэспублікі Беларусь абвесціла беларускую мову адзінай дзяржаўнай мовай у нашай краіне.

У красавіку 2010 г. адбудуцца выбары ў мясцовыя саветы Беларусі. Унесеная ў выбарчае заканадаўства папраўкі дазваляюць значна лягчай, чым у мінульых гадах, вылучацца і рэгістравацца кандыдатамі ў дэпутаты. У сувязі з гэтым мы заклікаем прыхільнікаў роднага беларускага слова прыняць самы актыўны удзел у выбарах.

У Вас ёсьць унікальная магчымасць зрабіць свае праграмы па-беларуску, змясціць у іх патрабаванні стварэння беларускамоўных школ і класаў у Вашай выбарчай акрузе, аўтартанні гісторычных называў нашым вуліцам і плошчамі ўшанаванні памяці нашых гісторычных герояў, навукоўцаў і асветнікаў.

Найлепш вылучацца кандыдатамі ў дэпутаты шляхам збору подпісаў, бо тады можна пачаць контактаваць з выбарцамі па-беларуску значна раней.

У выпадку перамогі, набыўшы дэпутацкі паўнамоцтвы, Вы зможаце чатыры гады адстойваць права беларускамоўных грамадзян нашай краіны, як на сесіях мясцовых саветаў, так і ў штодзённым жыцці.

Дык да працы, сябры!
Сакратарыят ТБМ.

ПАСТАНОВА

Рады Віцебскай абласной арганізацыі
ГА “Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны”
ад 27 студзеня 2010 года

Аб правядзенні 7-ай справаздачна-выбарнай канферэнцыі Віцебскай абласной арганізацыі ГА “Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны”

Рада пастановіла:

1. Правесці 7-ую справаздачна-выбарную канферэнцыю Віцебскай абласной арганізацыі ГА “Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны” 21 сакавіка 2010 года ў г. Віцебску.

2. Зацвердзіць наступнае прадстаўніцтва гарадскіх, раённых арганізацый, суполак таварыства: 1дэлегат ад 20 сяброву арганізацыі. Дэлегаты канферэнцыі выбіраюцца на раённых і гарадскіх сходах, канферэнцыях сяброву таварыства. Сябры рэспубліканскай і абласной рады, рэвізійнай камісіі з’яўлююцца дэлегатамі канферэнцыі. Да 10 сакавіка 2010 года пратаколы сходаў па вылуччанні дэлегатаў даслацца на абласную раду.

3. Прапанаваць канферэнцыі разгледзець наступныя пытанні:

- справаздача рады абласной арганізацыі;
- справаздача рэвізійнай камісіі;
- выбары абласной рады;
- выбары рэвізійнай камісіі

Старшыня Віцебскай абласной рады

I. Навумчык.

Справаздача

Гарадзенскай гарадской арганізацыі ТБМ імя Ф. Скарыны аб работе за 2009 год

Арганізацыя г. Гародні працавала ў цесным контакце з абласной арганізацыяй ТБМ і з Гарадзенскай суполкай ТБШ.

Праведзены былі беларускія дыктоўкі (больш за 100 чалавек) і вялікая вечарына з запрашэннем беларускіх пастаў, прысвечаная 20-ым угодкам ТБМ. Ладзіліся сустэрэны з пісменнікамі, дзеячамі культуры (Л. Дранько-Майсюком, М. Скоблам, А. Бяляцкім, Ю. Голубам, Д. Бічэль). Арганізавана была прэзентацыя новых кніг А. Латышонка, А. Краўцэвіча, С. Шапрана (пра В. Быкава), Б. Клейна, С. Астраўцова, М. Амялішкі з удзелам аўтараў. Адзначаны юбілеі В. Быкава, А. Карпюка. Сумесна з абласным музеем праведзена вечарына “Подых вясны”.

Падрыхтаваны і выпушчаны першы рэгіянальны беларускі календар – “Беларускі настольны перакідны краязнаўчы календар на 2010 год (на матэрывах Гродзеншчыны)”. Аўтар тэксту А. Пяткевіч, рэдактар С. Суднік.

Уесь час арганізацыя трymала ў полі зроку падпіску на газету “Наша слова”. Сабраны складкі сяброву за 2009 год.

Старшыня Рады Гарадзенскай гарадской арганізацыі ТБМ імя Ф. Скарыны А. Пяткевіч.

Павел Сіяцко

Мовазнаўчы досвед

Гучнамоўнік, галоснік, гучнагаварыльнік, гучнагаварыцель.

У акадэмічных слоўніках як адэкват рус. *громкоговоритель* падаецца *гучнагаварыцель* – паўкалька з заменай першай часткі *громко-* на *гуч-*, другая частка складанага слова засталася толькі написанай па-беларуску (-*гаварыцель*). Між тым сүфікс **-цель** не мае пашырэння ў беларускай мове: моўнікі незалежнай Беларусі пазбягаюць яго ўтвараюць адпаведныя слова з выкарыстаннем сваіх, спрадвечных словаўтваральных сродкаў; парадынайма: *мыслир* (*мыслитель*), *выхавальнік* і *выхавацьца* (*востыматель*), *просьбіт* (*проситель*), *служжка* (*служыцель*), *збаўца* (*избавітэль*), *гасільнік* (*гасітэль*) і пад.

На старонках сучасных выданняў на месцы *гучнагаварыцель* выкарыстоўваецца ўтварэнне з сүфіксам **-льнік**: *гучнагаварыльнік*. Так, на старонках аўтарытэтнага часопіса «Дзеяслоў» (2009, №6, С. 233) чытаем: «*Калі дзвярэй убудаваны ў сцяну шафа, на столі над дзвярыма гучнагаварыльнік*».

З улікам значэння гэтага слова, пададзенага ў слоўніках, – ‘*прыстасаванне для ўзнайменення гука ў ўзмацненія гучнасці радыёперадач*’ (Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы, 1996, с. 424). Мадэль ўтварэння тая, што і ў слоўнікам **адзнака** (*аснова дзеяслова (адзна)* + фармант *-ка*). Але семантыка не зарэгістравана слоўнікам **пазнака** куды больш выразная і акрэсленая. Дарэчы, у слоўніках і падаюцца ў дэфиніцыйных словам **адзнака**, **паказычык**, **прымета**, якія ўзінкі шляхам калькавання рус. *признак*, *показатель*, *отметка* (*обозначение*).

Лексема **пазнака** варта замацавання слоўнікамі беларускай літаратурнай мовы. Дарэчы, украінская мова таксама мае гэтае ўтварэнне – *познака*, якое ў даведніку В.П. Лемцюговай «Украінска-беларускі слоўнік» (Мінск, 1980, с. 486) кваліфікавана наступным чынам: «*Познака, ж., знак, м.; адзнака; прыкмета*». Думаецца, тут варта было бы падаць і згадаць адэкватнае беларускага слова, т. 2, с. 101), найбольш адэкватнымі тут маюць быць словаў *гучнамоўнік* і *гучнагаварыльнік*.

Панятац - паняцце. «*Панятац* – беларускае адзенне, а таксама разуменне таго, што такі быць і выглядаць беларусам для абыякавага спажыўца... слаба пазначаныя дакладна атапаванымі стэрэатыпамі...» (Маладосць. 2009, №9, С. 141-142).

«*съц такі панятац* «*уужыны музей*» - эта пошук і стварэнне наўковых пляцоўк для презентациі сваіх поглядаў і, як вынік, спрыянне ўяўленню гэтых твораў» (Тамсама, с. 144).

Слоўнікі не змяшчаюць гэтага слова, а толькі пазычанае з рускай мовы *паняцце* (<*понятие*>), як і прыметнікае ўтварэнне *гучнамоўнік* і *гучнагаварыльнік*.

Лексемапанятац узінка па мадэлі слоўнікаагавага занятац (занятац). Яно ўсведамляецца як утварэнне ад *паняты* (*паняты-ак*) і здатнае

замацавацца як тэрміналагічна адзінка і як утваральнна слова для аtryбутынай лексемы-тэрміна *паниякавы*, з выразнай структурай (фармантам *-овы*) і семантыкай, з перавагай над слоўнікам *панияціны*, з няйсным у беларускай мове фармантам *-іны*.

Пазнака - паказычык, прымета, адзнака. «*У нашай паўсядзённасці сціслісі да мінімуму тая віды дзейнасці і бытаванне, дзе традыцыйны касцюм быў запатрабаваны як пазнака прыналежнасці да закрытай супольнасці, родавай еднасці» (Маладосць. 2009, №9, С. 140).*

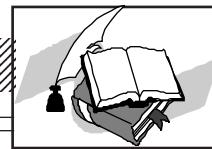
Лексема **пазнака** – утварэнне ад дзеяслова *пазнаць* - ‘*зразумець, набыць веды пра што-небудзь, аtryмца сапраўднае ўяўленне пра каго-што-небудзь*’ (Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы, 1996, с. 424). Мадэль ўтварэння тая, што і ў слоўнікам **адзнака** (*аснова дзеяслова (адзна)* + фармант *-ка*). Але семантыка не зарэгістравана слоўнікам **пазнака** куды больш выразная і здольнасцю майстру, надта здатнага майстраваць.

Майстравіты - утварэнне ад *майстар* з выкарыстаннем сүфікса *-авіт-ы*: *майст-авіт-ы*. Узорам тут стала слова *таленавіты* (*тален(т)-авіт-ы*).

Слоўнікі не фіксуюць згаданага слова, хоць яно вельмі неабходнае для характеристыкі чалавека з вялікім здольнасцямі майстру, надта здатнага майстраваць.

Майстравіты - утварэнне ад *майстар* з выкарыстаннем сүфікса *-авіт-ы*: *майст-авіт-ы*. Узорам тут стала слова *таленавіты* (*тален(т)-авіт-ы*).

У слоўніках бачым толькі аднакаранёвую *майстэрскі* ‘*вельмі добра, дасканала зроблены*’, *майстэрскі* ‘*які належыць майстру*’ (майстроўскія пры

У змаганні за мову

Фрунзенская раённая арганізацыя ТБМ адна з найбуйш шматлікіх у сталіцы. Дзейснымі з'яўляюцца суполкі ў лінгвагуманітарным каледжы, гімназіі №4, СШ №193, бібліятэцы імя Францішка Багушэвіча, «Кальварыйская», «Фрунзенская» (аб'яднаная). Акты ўзнадзельнічаюць у работе ТБМ такія сябры арганізацыі, як Віктар Бекіш, Аляксей Лапенка, Барыс Мускі, Валянціна Раманцівіч, Алег Якшэвіч, Алеся Грыгор'еў, Ніна Мікуліч, Наталля Стрыгельская, Віктар Чечат, Дэмітры Яшын, Андрэй Грыгарович, Юрась Мельнікаў, Мікола Бамбіза, Павел Чайкоўскі і некаторы іншыя.

У апошнія 3-4 гады кірунак дзеянасці арганізацыі крыху змяніўся: замест масавых акцый, пікетаў больш увагі звязтаем наступнае:

- збор подпісаў пад зваротамі да ўлад і ўстаноў;
- збор складак і ахвяраванняў на дзеянасць ТБМ;
- падпіска на перыядычныя выданні ТБМ;
- правядзенне экспкурсій (Глыбокое, Мосар, Мураванка, Гародня);
- наведванне музеяў (Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча) і тэатраў;
- сустэречы з пісьменнікамі (У. Содаль, Г. Тумаш, Э. Акулін, Л. Дранко-Майлюк, Н. Гальпяровіч);
- навядзенне парадку на магіле Янкі Лучыны на Кальварыйскіх могілках.

Сустэречы з творцамі – гэта заўсёды радасць, душэўны ўздым, добры настрой на некалькі дзён. Ведаю па сабе: зойдзіш у сядзібу ТБМ – амаль заўсёды сустэречы пісьменніка У. Арлова, Э. Акуліна, Я. Гучка, У. Содалія, гісторыкаў А. Грышкевіча, З. Шыбеку ці каго іншага. А сустэречы з Нілам Гілевічам, Генадзем Бураўкіным, Сяргеем Законнікам, Васілем Зуёнкам – гэта ж свята душы на доўгі час! Вялікі аптымізм усяляноць хоць і начастыя сустэречы з сябрамі ТБМ з «правінцыі» Станіславам Суднікам, Міхасём Мельнікам, Віталем Гарановічам, Віктарам Сырыцам і іншымі. Іх грамадская пазіцыя, творчая дзейнасць – гэта паўсядзённая барацьба. Іх там няшмат, а там уны заслугоўваюць вялікай павагай.

А нашы кіраунікі ТБМ Алег Трусаў, Людміла Дзіцэвіч, Алена Анісім! Іх веры і аптымізму я па-добрау зай-здрошчу. Штодзень пасля працы, уны ў сядзібе нашай арганізацыі, працуяць з актывістамі ТБМ, суполкамі, вядуць перапіску з уладамі, арганізоўваюць і праводзяць шматлікія мерапрыемствы, заходзяць сродкі на дзеянасць арганізацыі і аплату рахунку за сядзібу. І ні пры якіх абставінах не апускаюць рукі, знаходзяць выйсце, здаецца, з бесвыходных сітуацый.

Тое, што робіцца сябрамі ТБМ – гэта добра, але не ўсё ў плане пашырэння ўжывання беларускай мовы ў межах Фрунзенскага раёна нам па сілах, даручы, як і ТБМ імя Францішка Скарыны ў межах

Беларусі.

Аўдыёвізуальнае афармленне ўстаноў амаль спрэс рускамоўнае. Звароты да кіраўнікоў па афармленні шыльдаў, вядзені дакументацыі вынікаў амаль не даюць. Іх адпіскі зводзяцца да таго, што ў Рэспубліцы Беларусь дзве дзяржаўныя мовы, і яны ў праве выбраць адну з іх. Выбираюць, канешне ж, рускую.

Лепш справы з грамадскім транспартам. У аўтобусах інфармацыя «бягучы радок» падаецца па-беларуску, часам прыпынкі кіроўцы аб'яўляюць таксама на роднай мове. Добры прыклад падае метро (шыльды, указальнікі, авесцкі – усё па-беларуску).

Назвы галоўных вуліц раёна выкананы па-беларуску.

Цікаўлюся ў шапіках «Белсаюздруку» наяўнасцю беларускамоўнай прэсы. Акрамя «Звязды» – нічога! Няма ў кіёсках Фрунзенскага раёна «Настаўніцкай газеты», «Літаратуры і мастацтва», «Вясёлкі», «Роднага слова», не кажучы ўжо пра недзяржаўныя «Краязнаўчую газету», «Наша слова», «Новы час», «Наша ніве», «Народную волю», часопісы «Дзяяслоў» і «Агчэ». Відаць, не будзе там і новага выдання ТБМ - часопіса для юнацтва «Верасень».

Што гэта, я не генавыд па моўнай прыкмете? І гэта ідзе ад ўлад, ад чыноўніцтва. Вось такія адносіны да беларускай мовы ў беларускай дзяржаве! Вось такое дэкларацівнае раўнапраёне двухмоўя!

Што робіцца ва ўстановах адукатыўнай Фрунзенскага раёна? З некалькіх дзесятак школ толькі ў адной гімназіі №4 навучанне ідзе па-беларуску. Яна, як рэзервацыя, у мікраўне Кунцаўчына ў акружэнні рускамоўных школ №178, 185, 193, 201. У тых сямі школах, дзе яшчэ некалькі гадоў назад былі беларускамоўныя класы, ужо нічога беларускага няма – апошніх вучняў з іх выпулсілі два гады таму.

Няма ў раёне і беларускамоўных дзіцячых садкоў. Такія рэаліі. Ды і ў іншых раёнах сталіцы не лепш. Канстытуцыйныя патрабаванні навучання ў роднай мове – гэта марны лямант. Нас ніхто не чуе. Звароты да ўлад ігнаруюцца, на іх даюцца фармальныя адпіскі. Дарэчы, успомніце, як улады абышліся з ініцыятывамі ТБМ па стварэнні ў сталіцы Беларускага нацыянальнага ўніверсітэта. Актыўістамі арганізацыі былі сабраны дзесяткі тысяч подпісаў. І што ж?

Штосьці могуць зрабіцца бацькі, патрабуючы, каб іх дзеци вучыліся па-беларуску, але такіх амаль няма. За апошнія 10 гадоў у Фрунзенскую арганізацыю ТБМ зварнулася толькі два чалавекі, якія хацелі, каб іх дзеци вучыліся па-беларуску. Яны атрымалі такую магчымасць у гімназіі №4.

Вялікія праблемы з кніжнымі фондамі бібліятэк. У школьных бібліятэках раёна ў сярэдзіне 90-х гадоў напіліася 10-12% кніг і падручнікаў на беларускай мове (па дадзе-

ных СШ №81 і №150). Цяпер гэта лічба ўвогуле 5-7%.

Калі ў 1994 годзе я прыйшоў працаўцаў выкладчыкам у педкаледж №1, то ганарыўся, што гэта ўстаноў педагогічных кадраў для школ Менска вучыцца па-беларуску, уся дакumentaція вядзенца ў роднай мове. Ніякіх праблем не было. Цяпер гэта газаць нельга: ўжо даўно справацьства і навучанне пераведзены на рускую мову.

Пытанне, і вялікае пытанне: «Дык як жыць і працаўцаўцаў свядомаму беларусу ў краіне, дзе нацыянальны ніглілізм дасягнуў эпагею, дзе ў загоне ўсё беларускае?»

Адказ адзін: «Жыць годна, не ламацца, і не здавацца, не апускаць рукі, а пачуваць сябе беларусам у сваім доме!» Жыць ў чалавека адно. І спадзявацца, што зручным для беларусаў яно стане ў хуткім часе, не даводзіцца. Негатыўнае стаўленне чынавенства і значайн часткі насельніцтва да беларушчыны – відавочнае. Тому трэба самім пачувацца беларусамі, не раскісаць, ствараць душэўны камфорт у сваім невялікім калектыве, з аднадумцамі, нарашце, у сям'і і самім сабе. Найперш, заўсёды і ўсюды размаўляць толькі па-беларуску. Слухаць беларускія радыёперадачы і песні, спявачыя па-беларуску, танчыць беларускія танцы, чытаць беларускія газеты, часопісы, кнігі. Купляць, па магчымасці, беларускія вырабы. (Як не згадаць тут актыў ТБМ 4-5-гадовай дайуни «Размаўляй па-беларуску», «Спявай па-беларуску» і інші!) Калекцыянерыце рэчы беларускай тэматыкі (манеты, боны, маркі, паштоўкі, канверты, каляндарыкі, значкі і інш.).

Збірайце беларускія кнігізборы, найперш кнігі пра нашу шматпакутную, але герайчную гісторыю, выданні краязнаўчага кшталту, мастацкую і даведчына-энцыклапедычную літаратуру. Варта часцей збірацца і весці гутаркі з аднадумцамі аб беларускай гісторыі, літаратуры і культуры, ладзіць сустэречы з творцамі (пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцамі, мастакамі, бардамі), праводзіць экспкурсіі ў музеі, кульптурнікі пра нашу шматпакутную, але герайчную гісторыю, выданні краязнаўчага кшталту, мастацкую і даведчына-энцыклапедычную літаратуру. Варта часцей збірацца і весці гутаркі з аднадумцамі аб беларускай гісторыі, літаратуры і культуры, ладзіць сустэречы з творцамі (пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцамі, мастакамі, бардамі), праводзіць экспкурсіі ў музеі, кульптурнікі пра нашу шматпакутную, але герайчную гісторыю, выданні краязнаўчага кшталту, мастацкую і даведчына-энцыклапедычную літаратуру. Варта часцей збірацца і весці гутаркі з аднадумцамі аб беларускай гісторыі, літаратуры і культуры, ладзіць сустэречы з творцамі (пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцамі, мастакамі, бардамі), праводзіць экспкурсіі ў музеі, кульптурнікі пра нашу шматпакутную, але герайчную гісторыю, выданні краязнаўчага кшталту, мастацкую і даведчына-энцыклапедычную літаратуру. Варта часцей збірацца і весці гутаркі з аднадумцамі об беларускай гісторыі, літаратуры і культуры, ладзіць сустэречы з творцамі (пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцамі, мастакамі, бардамі), праводзіць экспкурсіі ў музеі, кульптурнікі пра нашу шматпакутную, але герайчную гісторыю, выданні краязнаўчага кшталту, мастацкую і даведчына-энцыклапедычную літаратуру. Варта часцей збірацца і весці гутаркі з аднадумцамі об беларускай гісторыі, літаратуры і культуры, ладзіць сустэречы з творцамі (пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцамі, мастакамі, бардамі), праводзіць экспкурсіі ў музеі, кульптурнікі пра нашу шматпакутную, але герайчную гісторыю, выданні краязнаўчага кшталту, мастацкую і даведчына-энцыклапедычную літаратуру. Варта часцей збірацца і весці гутаркі з аднадумцамі об беларускай гісторыі, літаратуры і культуры, ладзіць сустэречы з творцамі (пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцамі, мастакамі, бардамі), праводзіць экспкурсіі ў музеі, кульптурнікі пра нашу шматпакутную, але герайчную гісторыю, выданні краязнаўчага кшталту, мастацкую і даведчына-энцыклапедычную літаратуру. Варта часцей збірацца і весці гутаркі з аднадумцамі об беларускай гісторыі, літаратуры і культуры, ладзіць сустэречы з творцамі (пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцамі, мастакамі, бардамі), праводзіць экспкурсіі ў музеі, кульптурнікі пра нашу шматпакутную, але герайчную гісторыю, выданні краязнаўчага кшталту, мастацкую і даведчына-энцыклапедычную літаратуру. Варта часцей збірацца і весці гутаркі з аднадумцамі об беларускай гісторыі, літаратуры і культуры, ладзіць сустэречы з творцамі (пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцамі, мастакамі, бардамі), праводзіць экспкурсіі ў музеі, кульптурнікі пра нашу шматпакутную, але герайчную гісторыю, выданні краязнаўчага кшталту, мастацкую і даведчына-энцыклапедычную літаратуру. Варта часцей збірацца і весці гутаркі з аднадумцамі об беларускай гісторыі, літаратуры і культуры, ладзіць сустэречы з творцамі (пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцамі, мастакамі, бардамі), праводзіць экспкурсіі ў музеі, кульптурнікі пра нашу шматпакутную, але герайчную гісторыю, выданні краязнаўчага кшталту, мастацкую і даведчына-энцыклапедычную літаратуру. Варта часцей збірацца і весці гутаркі з аднадумцамі об беларускай гісторыі, літаратуры і культуры, ладзіць сустэречы з творцамі (пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцамі, мастакамі, бардамі), праводзіць экспкурсіі ў музеі, кульптурнікі пра нашу шматпакутную, але герайчную гісторыю, выданні краязнаўчага кшталту, мастацкую і даведчына-энцыклапедычную літаратуру. Варта часцей збірацца і весці гутаркі з аднадумцамі об беларускай гісторыі, літаратуры і культуры, ладзіць сустэречы з творцамі (пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцамі, мастакамі, бардамі), праводзіць экспкурсіі ў музеі, кульптурнікі пра нашу шматпакутную, але герайчную гісторыю, выданні краязнаўчага кшталту, мастацкую і даведчына-энцыклапедычную літаратуру. Варта часцей збірацца і весці гутаркі з аднадумцамі об беларускай гісторыі, літаратуры і культуры, ладзіць сустэречы з творцамі (пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцамі, мастакамі, бардамі), праводзіць экспкурсіі ў музеі, кульптурнікі пра нашу шматпакутную, але герайчную гісторыю, выданні краязнаўчага кшталту, мастацкую і даведчына-энцыклапедычную літаратуру. Варта часцей збірацца і весці гутаркі з аднадумцамі об беларускай гісторыі, літаратуры і культуры, ладзіць сустэречы з творцамі (пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцамі, мастакамі, бардамі), праводзіць экспкурсіі ў музеі, кульптурнікі пра нашу шматпакутную, але герайчную гісторыю, выданні краязнаўчага кшталту, мастацкую і даведчына-энцыклапедычную літаратуру. Варта часцей збірацца і весці гутаркі з аднадумцамі об беларускай гісторыі, літаратуры і культуры, ладзіць сустэречы з творцамі (пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцамі, мастакамі, бардамі), праводзіць экспкурсіі ў музеі, кульптурнікі пра нашу шматпакутную, але герайчную гісторыю, выданні краязнаўчага кшталту, мастацкую і даведчына-энцыклапедычную літаратуру. Варта часцей збірацца і весці гутаркі з аднадумцамі об беларускай гісторыі, літаратуры і культуры, ладзіць сустэречы з творцамі (пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцамі, мастакамі, бардамі), праводзіць экспкурсіі ў музеі, кульптурнікі пра нашу шматпакутную, але герайчную гісторыю, выданні краязнаўчага кшталту, мастацкую і даведчына-энцыклапедычную літаратуру. Варта часцей збірацца і весці гутаркі з аднадумцамі об беларускай гісторыі, літаратуры і культуры, ладзіць сустэречы з творцамі (пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцам

КНІГА ПРА ТАЯМНІЦЫ НАШАЙ ГІСТОРЫ

Не так дауно ў менскім выдавецтве «ФУАинформ» выйшла вялікая (памерам 560 старонак) кніга Вадзіма Дзеружынскага «Тайны беларускай истории». У ёй разглядаюцца спрэчныя і малавядомыя аспекты ў гісторыі Вялікага Княства Літоўскага і Беларусі. Гэта, па сутнасці, цікавы, арыгінальны і абрэгрунтованы аповед пра нашу гісторыю на працягу тысячы гадоў. У анафатыцы да кнігі гаворыцца: «Многія беларусы не ведаюць, што наш народ да 1840 года называўся лицінамі, што ніякай «Беларусі» ў сярэднія вякі не існавала, а была Літва, да якой сучасная Рэспубліка Летуву не мае адносін. Вялікае Княства Літоўскае стварыў прускі кароль Міндоўг, сама ж Літва з'явілася на тэрыторыі Заходніяй Беларусі каля 1220 года, з міграцыяй сюды з Захаду палабскіх славян. Беларусы – не «ўсходнія славяне», а славянізаваныя заходнія балты. Аб этых і многім іншым, цікавым і важным для нацыянальнай свядомасці сучаснага беларуса, расказваеца ў кнізе, разлічанай на шырокое кола чытачоў».

На с. 24 чытаем: «Узяцца за гэтую кнігу мяне прымусіла ўсесаульнае наведанне беларусамі сваёй уласнай гісторыі, што з'яўляецца агромністай перашкодай для трыумфа нацыянальнай свядомасці. Менавіта па гэтай прычыне Беларусь сёння – адзінай краінай на тэрыторыі былага СССР, дзе адкінуты свае гістарычныя нацыянальныя сімвалы (белы-чырвона-белы сцяг і палаці праваслаўны герб «Пагоня»), нацыянальная назва парламента (Рада) і канстытуцыі (Статут), нацыянальная назва грашовых адзінак (талер і грош). Ва ўяўленнях большасці грамадзян Беларусі наша краіна з'яўляецца «фантамам», пазбаўленым свайго мінулага. У савецкі час паўсюдна ўбівалі ў галовы людзям выдумку пра тое, што Беларусь – «нарадзілася ў СССР» і да ўступлення ў Савецкі Саюз ніякай сваёй гісторыі не мела».

Аўтар імкненца ачысціць менталітэт беларусаў ад бязглазых міфаў, навязаных царызмам, захаваных і развітых савецкім ідэолагамі. Вось не-каторая з іх.

1. Міф аб тым, што «беларусы, украінцы і рускія не проста роднанасныя, але і брацкія народы». На самай справе ліцінны-беларусы роднанасныя толькі з мазурамі Польшчы і лужыцкімі сорбамі. Беларусы – заходнія балты, а рускія і ўсходнія украінцы – славянізаваныя фіны. Гэта даказана аналізам генафонду народаў, а таксама парапінненнем дадзеных антрапалогіі, этнографіі, пісіхалогіі.

2. Міф аб тым, што бе-

ларусы і украінцы з'яўляюцца (разам з рускімі) «усходнімі славянамі» і паходзяць ад апошніх. У рэальнасці «ўсходнія славяне» не існавалі. Гэта палітычная выдумка царскіх ідэолагаў абергнута навукай. Пры гэтым аўтар спасылаецца на даследаванне рускага акадэміка В.Л. Яніна, апублікованае ў часопісе «Наука і жыцьці», дзе вучоны даказвае, што ніколі не было агульнага для рускіх, украінцаў і беларусаў «древнерусскага языка». Дададзім, што шавіністичная канцепцыя трохмоўнай калыскі, трох пляменаў адзінага народа – веліка-русаў, маларосаў і беларусаў, канцепцыя аб разніцы трох моў з адной калыскі – старажытна-рускай мовы – набыла ў рускім мовазнаўстве, як пісаў прафесар Л.М. Шакун, «усеагульнае прызнанне; у савецкія часы ёй быў нададзены статус афіцыйнай дакtryны, улады адгарадзілі яе ад усякай крэтыкі, бо яна як найлепш адвіядавала іх імкненню сцвердзіць «адчвенае адзінства» ўсходніх славянаў, зліць «ізноў» іх мовы ў адзінную – рускую мову». Між іншым, украінскія палітычныя дзеячы, пісьменнікі, мовазнаўцы рашуча адмежаваліся ад гэтай не столькі навуковай, колькі палітычнай калыскавай канцепцыі; напрыклад, былы прэзідэнт Украіны Кучма выдаў кнігу «Украіна – не Расія», а відомы ўкраінскі пісьменнік Барыс Алейнік задае такое рытартычнае пытанне: «Як маглі сябе ўсведамляць расіянамі спаконвечныя ўкраінцы, якія здаўна жылі на берагах Дняпра, больш за сем стагоддзяў да нараджэння Москвы, заснаванай кіеўскім князем, і якая поўтым ужо стала сталіцою Расійскай дзяржавы?» У многіх жа беларускіх вышэйшых навучальных установах і цяпер пры выкладанні так званай «гістарычнай граматыкі» па-ранейшаму пералічваюць і характарызуюць моўныя асаблівасці, што нібыта ідуць з калыскімі трох моў.

3. Міф аб тым, што «беларусы вельмі падобныя па мове, культуре і гісторыі да рускіх». В. Дзеружынскі называе гэта «проста абсурдам». Канешне, сучасная беларуская мова, у значайнай ступені зруші-фікаваная за савецкія часы, мае падабенства з рускай, але першапачаткова, генетычна яна куды больш блізкая да лужыцкай, украінскай і мазурска-дывялекту польскай мовы. Наша культура, сцярджае аўтар, не мае нічога агульнага з рускай, а «агульная гісторыя» – гэта пастаянныя войны з Москвой. А на с. 372 пералічваюцца гэтыя войны паміж Москвой і «забіткай» рускіх земель» і ВКЛ: 1) у 1366-1372 гг.; 2) у 1406-1408 гг.; 3) у 1445-1449 гг.; 4) у 1492-1494 гг.; 5) у 1500-1503 гг.; 6) у

1507-1508 гг.; 7) у 1512-1522 гг.; 8) у 1534-1537 гг.; 9) у 1563-1582 гг.; 10) у 1609-1618 гг.; 11) у 1632-1634 гг.; 12) у 1654-1667 гг. І дадаеца: «Як бачым, за 300 календарных гадоў адбывалася дванаццаць войн, што заняло ў сума 72 гады!»

4. Міф аб тым, што ў беларусаў і рускіх здаўна агульная праваслаўная рэлігія». Але гэта – хлусня. Добрая траціна беларусаў была католікамі, а статнія ж належалі да грэчаскай праваслаўнай веры Кіева, але не Москвы. З 1596 года ліцінны-беларусы сталі уніятамі (разам з русінамі-украінцамі), і толькі ў 1839 годзе (праз 243 гады) указам цара іх гвалтоўна «перавялі» ў царкву Москвы. І было гэта зроблена ў рамках праграмы рэлігійнага і этнічнага генавіцы.

5. Міф аб тым, што «літоўцы ў ВКЛ прыгнітали беларусаў, а маскавіты (пераважна мардові і татары) «ратавалі іх ад прыгнёту жамойтам», прычым «беларускі народ заўсёды цягнуўся да аб'яднання з рускім народам», г.з.н. з мардвой Москві і татарамі Арды. Аўтар называе гэта «самай бязглаздай, недарэчнай выдумкай». Поймана назва нашай дзяржавы мінульых эпох – Вялікае Княства Літоўскага, Рускае і Жамойцкае. Дзяржава з'яўлювалася тры яе часткі: Літву (адпавядзе ціперашній Беларусі), Русь (Украіну) і Жамойцю (Летуву). Карэнныя жыхары Жамойці называюцца сябе жмудзінамі і аўкштатамі. Тэрытарыяльна яны займалі нязначную частку ВКЛ. У іх ніколі не было сваіх князёў. Шляхта Жамойці, паводле «Перапису войска ВКЛ 1528 года» складалася з 80% ліціннаў (беларусаў) і 20% жамойтам. Да XVI ст. у жамойтам не было пісьменнасці. Статуты ВКЛ да гэтага часу не пера-кладзены на летувіскую мову. Дык як жа ў такім разе можна гаварыць, што ў ВКЛ правілі, кіравалі, панавалі жамойты ды яшчэ «прыгнітали беларусаў»?

Аналагічны міф бытуюці ў дачыненні да паліакаў. Сцярджаеца, што ў Рэчы Паспалітай беларусы знемагаліся ад польскага прыгнётута і таксама чакалі хутчэйшага вызвалення рускімі. На самай жа спрэце ніколі не было нікіх неладоў паміж беларусамі і паліакамі. Два народы жылі вякімі ў адной краіне без усякіх узброеных канфліктіў. А ініцыятарам стварэння Рэчы Паспалітай былі не паліакі, а ліцінны, бо бачылі ў гэтым адзіні сродак захаваць сваю дзяржаву, якую называлася да XVI ст., а афіцыйна Москвія перайменавана ў

Расію толькі ў 1721 годзе. Вацлаў Ластоўскі ў знакамітай «Кароткай гісторыі Беларусі» (Вільня, 1910) піша, што насы продкі дзесяць разоў (з 1401 года) спрабавалі скіліц Польшчу да стварэння саюзнай дзяржавы і дабіліся гэтага толькі на адзінаццаць раз у 1569 годзе.

В. Дзеружынскі адзначае: «Не паліакі, а Іван IV «Жахлівы» пры захопе Полацка ў 1563 годзе знішчыў ўсё права-слунае духавенства горада і большасць жыхароў. Не паліакі, а маскоўскі цар Аляксей Міхайлавіч (яго ў Расіі афіцыйна называюць «тишайшим» і «добрейшим») у вайне 1654-1667 гг. знішчыў нашых продкаў па рэлігійнай прымете. Па яго загадах нашых уніятаў, якія не жадалі прымыць веру Москвы, спальвалі ў храмах усіх гуртам, аж да грудных дзіцяцей. Па загаду цара выразблі на сельніцтва цэлых гарадоў, якія спачатку пад пагрозай распра-авы прымалі маскоўскую веру, а пасля адмаўляліся ад яе. Так было, напрыклад, у Берасці. Нічога падобнага паліакі ў нас ніколі не рабілі. І гэта цар Пётр I, а не паліакі, учыніў разню духавенства ў полацкай Сафіі, а пасля ўзварваў наша старажытны храм. І не паліакі, а рускі цар Мікалай I забараніў нам звяртацца да Бога на нашай мове, загадаў спальваць насы Бібліі, перакладзеныя яшчэ Францішкам Скарынам. І ён жа забараніў нашу назну «Літва», а яго сын – назну «Белоруссия».

Аўтар, аб'ектыўна ацэньваючы гістарычныя факты, падзеі, назначае, што паліакі толькі ў ХХ ст. началі пра-водзіць шавіністичную палі-тыку ў адносінах да беларусаў і, на яго думку, з тae прычыны, што «наша нацыянальная свядомасць к тому часу ўжо была разрушана царызмам, многім з нашых продкаў ужо ўкаранилі ў мазгі не толькі пералічаныя вышэй міфы, але і вялікадзяржаваўскія расійскія менталітэты, пазбаўлены беларускага. Гэта быў пагардлівы адносіны не да ліціннаў-беларусаў, а да этнічнага сурагату, які пры-йшоў ім не змену».

Кніга складаеца з чатырох частак, у кожную з якіх уваходзіць шэршт раздзелаў. Некаторае ўяўленне пра змест першай часткі (яе заголовак – «Вытокі») даюць назывы раздзелаў: «Старыя спрэчкі», «Славяне, якіх няма», «У пошуках славян», «Беларусь не была Руссю», «Даследаванне генафонду» і інші.

Чытаючы гэтыя і іншыя раздзелы, адчуваеш выключную даследчанасць аўтара, яго грунтоўнае веданне лепапісах, у тым ліку заходненеўрапейскіх, добрае знаёмства з поглядамі іншых даследчыкаў.

з найноўшымі матэрывалямі, звязанымі з канкрэтным пытаннем. Дзе-нідзе аўтар гаворыць, што гэта ягоная версія, але амаль заўсёды яна мяне, чытача, пераконвае сваёй логікай выкладу, важкім доказамі.

У кнізе паказвана, што беларусы як этнас кампактна пра-живуць на сваёй тэрыторыі 12 стагоддзяў. Наш этнас узнік у выніку зліцца заходніх балтаў – яцвягі, дай-наваў, мазураў, крывічоў. Да іх прыплюсоўвалася нязначная колькасць мігрантаў – прусаў, люцічоў, лужыцкіх сорбаў, славян

Палаб'я і Памор'я. Усе яны разам, сцярджае аўтар, і стварылі беларускі этнас, які да 1840 года называўся ліцінским.

Пра яцвягі (продкаў цяперашніх жыхароў заходній і цэнтральнай Беларусі) сказана, што яны нікуды не зніклі, а ўйшлі стаўшай часткай у этнас ліцінай. Тое самае – і кніства Дайнава, ад якога захавалася толькі імя сталіцы – Ліда. «А што яно азначае – ужо нікто не ведае» (с. 204). А пра радзімічаў і дрыгавічоў аўтар піша, што гэта былі, хутчэй за ёсё, толькі адгалінаванні яцвягі або крывічоў, бо ў лепапісах нідзе не значацца назывы іх зямель.

Другая частка кнігі называеца «Наша Літва», а самы большы яе раздзел (60 старонак) мае назыву «Адкуль з'яўлялася Літва?». Аўтар глыбока і дэталёва даследуе шматлікія гістарычныя працы, звязаныя з гэтай праблемай, і яшчэ на пачатку раздзела піша: «Для мяне відавочна – вытокі Літвы ў Палаб'і, у Цэнтральнай Еўропе». У шмат якіх выпадках удакладніцеца даследаванне Міколы Ермаловіча пра ўзіненне Літвы. Аўтар сваю выкладзеную версію лічыць «найбольш праўдападобнай» (с. 197).

У гэтай жа частцы кнігі грунтоўна разгледжаны і такія пытанні: «Хто кіраваў Жамоніяй?», «Адкуль з'яўляліся беларусы?», «Забытая «Пагоня» і інш. У адным з раздзелаў ідзе цікавая размова пра толькі нядайна расшыфраваны рунічны надпіс на загадкавай пячатцы Міндоўга, зробленай у сярэдзіне XIII ст.

Загаловак трэцяй часткі – «Цэнтра з Усходу», а адзін з раздзелаў называеца «Невядомыя Беларусь», «Уварванне ў Заходнюю Беларусь (верасень 1939 года)», «Страты беларусаў», «СНД у 1944 годзе», «Невядомыя Брэст», «Беларускія нацыянальныя рэалії». Тут – вельмі важкі гістарычны матэрыял, заснаваны на раней невядомых ці малавядомых дакументах, на неабвежных фактах і лагічных разважаннях аўтара. Змест гэтых раздзелаў немагчыма пераказаць сцісла. Гэта трэба чытаць! А хто прачытае, той узбагаціцца і фактамі, і, што асабліва істотна, думкамі.

Набыць жа гэту кнігу можна ў кнігарнях Менска і абласных гарадоў. На вокладцы значыцца, што на пытаннях набыцца кнігі можна звяртацца і па телефоне ў Менску: (8-017) 292-71-62.

**Іван Лепешаў,
професар ГрДУ
імя Я. Купалы.**

